

Núm. 71

Tomo 6.º

nós

BOLETÍN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

Direitor Literario
Vicente Risco

Direitor Artístico
Alfonso R. Castelao

Administrador
ANXEL CASAL

DIRECCIÓN E REDACCIÓN:

Sto. Domingo, 47—OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:

Real, 38 1.º—A CRUÑA

ABONAMENTO

NOTA

Doce números, na Península 6'00 pesetas.

Fora da Península 8'00 .

Número solto 0'70 .

Este boletín non publicará mais orixinais qu'os que foran directamente solicitados pol-a Dirección. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidas, a non ser das que por non iren rubradas, enténdense que son da Redacción.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

Antón Lousada Diéguez, pol-a REDACCIÓN.

Inéditos do Lousada.

Unha lección de Lousada Diéguez, por Xosé FILGUEIRA VALVERDE.

Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza.

Reloxería ZENITH

MAQUINAS PARLANTES DISCOS
AGULLAS e ACCESORIOS

M. CALVIÑO - Ourense

Vicente Risco

Abogado

Sanlo Domingo, 47-2.º

Ourense

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano XI

Ourense 15 de Novembro do 1929

Núm. 71

ANTÓN LOUSADA DIÉGUEZ

† en Pontevedra o 15 de Outono do 1929

ANTÓN LOUSADA DIÉGUEZ

Ainda hai ben poucos días qu'a terra do cemiterio de Ponteviedra cobre piedosa o corpo amurchado pol-a doenza, d'Antón Lousada Diéguez. A door da sua perda segue cavando en nós ao longo do outono e ha seguir cavando igoal qu'o primeiro día, en todas as sazóns futuras. Nas fartas e trunfantes pra Galiza, a nosa lediza ha ser amingoadada pol-a ausenza do amigo e mestre; nas doorosas e tristeiras, que voz nos dará forza, que consello e que prudenza semellantes á sua, virannos fortalecer? Pois Antón Lousada era un d'ises poucos homes donos da rara virtude d'espallar ao seu redor ondas d'enerxía animadora, e ond'il estivera, sentíase a presenza pura e ergueita com'unha flama, do ideal da Galiza feito home.

Home puro, rexo, sabio e bon. Nado e criado no seo d'unha familia ond'a práctica das virtudes cristiás non era fórmula nin costume, senón o pan cotián do espírito, Lousada amou dende neno a fé sinxela dos labregos e dos mariñeiros, a inmorrente verdade católica brillaba sempre com'unha mañán espranzada no seu espírito, e as verbas da *Imitación de Cristo* levábanlle cada hora dubidosa un consolo e unha afirmanza. Era o Kempis pra il inda mais qu'un libro de cabeceira; era a esenza do cristianismo falándolle co-a voz mais nidia e desincarnada. Tiña en grego, en latín, en castelán, en catalán, nas lingoas da cultura e na língoa do pobo amado pol-a eixempraridade e o paralelismo histórico. Canto lle doería non telo en galego! Il, que puxo na nosa língoa a orazón de Xesús, o *Padrenoso*, e a oración da Virxen, a *Salve Regina*, qu'un santo galego escribiu e qu'os galegos non sabemos rezar na nosa fala...

Non nos estreveríamos arestora a analizare de que xeito o Lousada sintía a función histórica do catolicismo. Mais podemos afirmare pol-o menos, que d'unha maneira dinámica e rexeneradora, e que no probrema de Galiza coidaba esencial e guiadora a ensinanza do Evanxeo, a loita ardente pol-o conquerimento da verdade, ao estilo da i-alma d'un San Paulos, d'un Santo Agostiño. Consideraba impía e falsa a ideia d'un catolicismo acatado coma gardador d'un orde social determinado. Por iso non fuxía das esprencias novas que levaban un ideal de xustiza, e adeprendeun nas *Confesiós* e na *Cibdade de Deus* a propedéutica dos camiños da perfeizón individual e histórica, camiños longos, esgrevios, nos que ás veces o curazón fica nas espíñas das sebes, mais que nunca deixan de guiar aos hourizontes desexados qu'o Verbo Inmorrente prometeu aos seus fieis. Por iso seguiu aquil partido de cabaleiros que no meio dos seus erros, tivo a gloria de defendere a pureza da tradizón e que n-algús espíritos superiores representaba sementes unha dinidade espiritual nas loitas da Hespaña moderna. Non foi a il levado coma Bradomin ou Barbey d'Aureville, por unha morbidez artística, un desalento, ou un aristocrático arcaísmo; pois o Lousada soilo apreciaba a honradeza orixinal do esforzo.

Do seu ser de cristiño han falar algún día as derradeiras palabras qu'escribiu pra os seus fillos e que seu amor a Galiza non desaprobará que señan coñecidas por todol-os fillos da nosa Terra. Do seu ser tradizoalista fala o ideario todo do Lousada. Non tradizoalismo morto, cristalizado, senón unha traduzón da verba equivalente a liberazón das almas dos pobos, a futuridade d'espírito e de xustiza. Porque

tíña fé no pobo e no porvir, foi Lousada nemigo da nivelazón moderna, que nas súas técnicas, non vai dirixida por un ideal superior ás necesidade do instante presente. Nas afirmacións anteriores vai envolta unha determinante superior e decididora do espírito do Lousada: Romantismo.

Maximámolo d'estudante, no tempo formador do carate. En Deusto, en Sant'Iago, en Madrid, Lousada estudaba arreo, sentía imperiosas curiosidades d'ideias novas, e con seguranza sabía escolmar as mais vitais. Os exercizos físicos fortificaban o seu corpo de ferro, de fidalgo casto e sán, que rubía d'un pulo a costa que leva de Pazos d'Arenteiro a Laxas, e xogaba a pelota vasca ca gracia e a resistencia d'un bó fillo d'Oyarzun ou d'Ondárroa. Nos folgos do estudo e do sport—cand'iste non era moda burguesa—o estudante Lousada lia poemas e collía froliñas sinxelas da campá. Gostaba da enorme soedade do pastor errante d'Asia e do coto ermo, imaxes da paixón de Leopardi, e non atopaba unha decadencia, senón unha pura luzada cristián, no bosque outonizo de Verlaine.

As froles gardadas nos libros d'estudante, e os primeiros ensaios literarios do Lousada, lembran unhas *Ensoñacións do paseante solitario* d'un mozo Rousseau que tivera confianza en Deus, e non deixara aniñar na i-alma os demos d'unha soberbia sempre desperta. O mozo foi criando un saber caracterizado por dúas calidades pouco comúns hoxe: escolleito e honrado.

Da conversa qu'os pensadores sosteñen dende a orixe da filosofía, gardou Lousada toda verba pura e toda palabra de vida.

Por saber honrado entendemos o que se fai mainamente e con seguranza, probado co martelar da meditación e da crítica. N'il foi mestre o Lousada: sabía moi ben as cousas. D'eiquí o seu respecto pol-o pensamento e unha arela de perfeición que lle fixo rachar ou gardar esquecidos no fondo dos caixós da mesa de traballo moitos ensaios filosóficos e políticos, moitos belidos poemas cos qu'outros faríanse un nome gabado da xente.

Cando espertou no Lousada a fé galeguista? Pois dicir «o amor a Galiza» é dicir pouco. Tamén aman a Galiza os que lonxe d'ela e indiferentes ao seu futuro, din-se galegos diante d'unha farta mesa ou n-algún instante fuxitivo de saudade. Fillo da crara Estrada d'onde com'unha estrela, surten os camiños en procura da serra e da costa, criado no pazo de Moldes, señor d'horizontes no qu'a rexa montana e o chao farturento do Carballiño déixanse amolecer pol-o primeiro feitizo do val do Avia, Lousada foi galeguista coma foi cristiao e romántico: dende neno.

O seu galeguismo non ademitía discusión nen proba: era o eixe do seu espírito. Seguramente foi ao principio unha longa emozón solitaria, xa señora dos soños da adolescencia. Logo, os seus hábitos de pensamento dinámico e práctico, a súa fina apreciación moral, os seus viaxes pol-a terra galega, a súa constante preocupación das realidades do mundo, fixeron d'il o formidábele apóstolo do galeguismo que todos temos coñecido e apreciado. Tíña pra selo condizos que poucas veces se xuntan n-un home: a pureza qu'ela soila fai discipulos, a fé qu'acende as verbas, a prudenza e o consello que guían, o ollo certo, esperimentado nas realidades humanas.

Froito de longas meditacións éticas foi aquíl xuízo seguro qu'o Lousada locía diante os homes e diante os feitos. Endexamais se deixaba amolecer pol-a opinión xeral, pol-a gloria do instante, pol-a moda ou pol-as aparencias. Estas calidades estaban servidas por unha aitividade leda. Sempre estaba disposto a camiñar. Unha serán, hai tempo, dicía falando diante un vello casón de Pontevedra:

—Esta casa é unha das miñas primeiras lembranzas: saían d'eiquí os coches da Estrada, d'Ourense. Tragúame o meu pai co-il, chegabamos de mañanciña, e quedoume d'aquelo o amor das viaxes.

Lousada quixo salvar a tradizón e o futuro de Galiza; por iso foi un político. Tiña o gosto e a paixón da Política. Isto, sobretudo pr'os estranos, non figurará ningunha rara calidade. Pra nós é unha das mais eisaltadoras. Pois cando todos facían a política ao son do reló de Gobernazón, o tradizoalista, sintindo a rebeldía das rexiós católicas e antergas, o romántico ollando a podremia dos d'enriba e o envilecemento dos d'abaixo, o galego sintindo Galiza orfa e aldraxada con tod'aquela cohorte de deputados e senadores que soílo protestaban da elevazón da tarifa do *sleeping*, e entraban nas aldeas o víspera dos votos baixo d'arcos de follatos, botouse a loitar franco e ceibe, por un ideal de redenzón, d'afirmazón de vida ou morte. Non sentía deixar as meditazós do estudoso nen a lectura do Kempis, pois dos filósofos e da relixión sugaba un espírito de caridade e de xustiza, que xusga incompreto todo esforzo que non pense nos outros homes.

O Lousada, levado pol-o aceso galeguismo, foi un bó político. Tiña o ideal Tamén o teñen outros. Pro ademais tiña a técnica e disfrutaba no ar da dinificación cibdadán. N-un tempo no qu'os mais dos intelectuás decráranse apolíticos c'un sorrir de superioridade ou de parvada, o eixemplo do Lousada loce com'unha forza viril. Coma n-outro tempo houbera sido soldado, foi Lousada n-iste tempo un político: cumprindo unha urxente obriga da concenza. Quería recoller a voz dos pobos guiando os seus destíños, com'escoitaba o canto coral da xente e a pregaría unánime da catolicidade. Na cátedra, na diaria conversa, na imprensa e na tribuna, exercía a suxestión que soílo espallan os homes fortes e desinteresados. Ond'il puxera a man, ficaba unha garantía de duranza. Ollai esa *Coral Polifónica* de Pontevedra, na qu'o espírito de Lousada ha vivir sempre, non somentes en lembranza, senón en consello e en presenza espiritual.

Un instante, levados da memoria esquecímol-a nosa door pra falarmos do Lousada. Agora, a Door impracábele fai cair a pena. Aínda hai poucos días... Aínda recibímol-o correo, ou imos pol-as rúas das cibdades, ou pol-os camiños da Galiza, non ben convencidos de que non haberá carta de Lousada, de que non xurdirá fumando un cigarro, co xesto franco pr'apertarnos no seu peito rexo...

Decide, amigos: Castelao, Risco, Iglesias, Cuevillas, Vilar, tantos, todol-os bós galegos coñecidos e outros moitos mais que viven nas nosas vilas, nas aldeas e cibdades: decatádesvos da ausencia de Lousada?

Pol-o d'agora, non de todo. E dinantes que se faga inremediábele, haberá un libro feito con amor, pra recoller o que poida ser recollido, o qu'a Morte queira que se recolla, d'aquil home que sen piedade rebatou do seu fogar da Galiza. N-ise libro falarán todol-os que coñeceron ao Lousada, e falará il mesmo.

NÓS sai hoxe entoitado com'un orfo, pois morreu un dos seus fundadores, un dos seus guías e conselleiros. Qu'a guía e o consello do Lousada non s'afastará de NÓS, non compre decilo. E a nosa door non precisa palabras: morreu o noso irmán.

INÉDITOS DO LOUSADA

Na sua breve vida, o Lousada escribiu moito e publicou moi pouco. O seu desexo de perfeizón, a sua conciencia d'investigador e o seu esquisito gosto d'artista, se non conformaban con calquera cousa, e facían que desbotara e deixara de rematar traballos de qu'outro s'houbra gabado satisfeito.

Nas páxinas do NÓS—cuia idea orixinal a il se lle debe—encomenzou a publicación d'un importante traballo filosófico: Teoría quasi trascendental da velocidade, cuas ideas fundamentais, d'un fondo intrínseco, están sendo hoxe debatidas no mesmo senso en qu'il as pranteaba. E il non o rematou, por querer, pra darlle un asento firme ás suas hipóteses, afondar primeiro en certos problemas matemáticos.

De antr'os seus papeis inéditos, aínda non revisados por inteiro, escollemos os qu'eiquí van: dous poemas orixinais, unha fermosa tradución d'un soneto da Vita Nuova do Dante, qu'era un dos seus breviaros, dous contos de fondo engado na sua aparente sinxeleza, e o primeiro paso d'unha comedia da que disgraciadamente non pareceu aínda o remate.

Estas reliquias do seu luminoso pensamento honran hoxe as páxinas da revista que xurdiu da sua mente.

L O N X E

Probes rosas, saudosas
Esperando amañecer;
Lumiñadas, degaradas
Por medrar, y-arrecender.
Tristes rosas amorosas,
Todo chega, y-o fin chega
Cando a pola se dobrea
E non vos pode soste.

Craros soños, frolecidos
Cobizando un ideal;
Aniñados, enchoyados,
N'unha roseira lanzal.
Tristes soños noitecidos,
Todo chega, y-o fin chega
Se dos soños soilo queda
O Imposible no rosal.

Pontevedra, Nadal, 1926.

Ano novo, vida nova
Ano novo ¿qué traerá?
O vello sospiros leva
O novo ¿qué levará?
Ano que de festa naces,
O pasado xa pasou
Y-a primaveira enverdece
O xardín que se murchou,

Mais sei d'abondo ano novo
Qu'o tempo que se vai indo
Pra sempre leva o cheirume
Das froles que van caíndo.
Ano novo, vida nova;
Ano novo, outro virá;
O vello sospiros leva,
O novo xa os traerá.

SONETO XV DA «VITA NUOVA», DO DANTE

«Tanto gentile e tanto onesta pare...»

Tan xeitosa parece e recadada
 A dona miña s'ela a outro saída
 Qu'a lingua s'esmorece e queda muda
 Y-os ollos non estreven a mirada.
 Ela vaise sentindose gabada,
 Mainifamente, qu'a omildá ll'axuda:
 Si é unha cousa n'o ánimo pon duda,
 Do ceo á terra n'un milagre dada.
 Y-amostra tal feitizo a quen-a mira,
 Y-ó curazón c'os ollos da un dozore,
 Que non pode entender quen non-o proba.
 Paresce que c'os beizos ela move
 Un espírito soave cheo d'amore,
 Qu'á-y-alma vai dicíndolle: sospira.

U N C O N T O

Boteime a camiñar pol-o Ceo, brincando d'estrela en estrela, correndo pol-as estradas d'a lús e dos ensoños.

Respiraba n'o aire da Terra. Un amigo díxome qu'estaba cabeza abaixo c'un pé n'o Pegaso y-outro no Cisne e c'os beizos y-os ollos n'un anaco d'Europa.

Seguín brincando d'estrela en estrela. Caín n'un cometa que me serviu de skis por algún tempo.

Sentinme liberado. Cheguei a comprender que o mais grande movemento é a profunda e infinida quietude.

Os meus pés foron trazando a mais longa estrada qu'un xenial inxenheiro pudo maxinar. Mais eu seguía respirando o aire da Terra, y-os meus ollos aínda vían a nosa

paisaxe y-as nosas mulleres y-as nosas mi series... Aínda oía falar ós faladores e sentía nos beizos o aire das cidades... Petaba o meu alento na miseria.

Bulín moito mais, fixen c'o meu camiñar unha infinida órbita, brinquei por riba da Águia e de Sirio... Cheguei a cansar... Tiña razón o meu amigo.

A miña cabeza estaba na Terra, sempre na Terra, y-era o incommovibel centro d'a órbita qu'eu fixera.

Eu era un home e nin as estrelas, nin os cometas podían arrincar a miña testa da Terra pra leval-a ó Céu. Pra bicar o Ceo e respirar no cumio era preciso que os meus pés se asentasen na Terra e que camiñase moito pol-o mundo.

O U T R O C O N T O

Cando me erguin aquela mañán dixerón-me que Delores, a irmáa da miña caseira Francisca, estaba a morrer. Era moza y-era mozo o seu home. Tiñan catro filliños, y-un dos filliños, o mais pequeno, tamén estaba—probiño—morrendo com'a nai.

Pra escorrental a tristura funme a tomar o sol na solaina, n'unha mañán d'Outono. A aldea, os montes y-o ceo eran de pás.

Pol-a corredoira á veira da miña casa baixaba Manuel, o home da muller enferma, o pai do nenito doente. Levaba un queipo no brazo... Subiu un valo, entrou n'unha horta súa e foi collendo paseniño berzas e berzas, atou dúas cepas, cargou o queipo y-unhas vides, e siguiu pra outra leira súa a traballar e recoller.

Eu, home da cidade e de cultura sentín

unha ferida no curazón ó lembrarme da muller e do meniño loitando co'a enfermidade soilos n'a casa. E pensei en que o amor y-o sentimento soilo surden co'a cultura...

Chamoume o criado pra xantar... Y-es' tonces lembreime de que Manuel non tiña criados, que sin o seu traballo a súa muller y-os filliños habían morrer e que aínda tiña él que ordeñal-a vaca, facel-o caldo, carrexar a auga e poñer unhas patacas... E que non tiña tempo pra se consolar e pra consolar, anque o sentimento lle roera o curazón.

Malpocadiños d'aqueles que n'a vida non teñen tempo pra queixarse nin pra dar consolo. Probes dos que non se poden decatar d'a delor.

A D O M E A D O R A

(P A S O P R I M E I R O)

N-a escea un xardín de gusto novo. Á dreita albres outos, e baixo d-eles nuha mesa de pedra, tallos e cadeiras, todo escolleito como de xentes adiñeiradas que correron moito mundo e souperon ollar fermosuras. É n-unha aldea d'unha montana de Galiza, lonxe das vilas e do mar: sementes por unha pequena estrada chega o vento da civilización.

É no vrán con moito sol e moitos paxariños. Cai a serón.

Óyese o pensamento d'unha vella cega n-unha vós fonda e louxana antr'os albres.

A V E L L A C E G A

Son unha ceguiña cega, e chámanme a meiga da Xestosa, mais vín moitas veces

erguerse e deitarse o sol. Lémbrame de cando rapaciña pór antr'as touzas y-as herbeiras brincaba co gando. Aínda levo n-os ollos pechados toda a lús do ceo y-os coores do val e das froliñas dos toxos, das xestas e das fragas mestas. Diante os ollos se me pon todo o feitizo qu'hoxe non podo ollar cando os paxariños cantan. Son unha ceguiña cega que sente toda a quentura da Natureza, y-o agarimo das fermosuras que nos deu na terra Noso Señor. Y-ás veces tremo, e sinto a dór na y-alma diant'os homes que lixan a Natureza y-esborrallan o feitizo das cousas. Loubo a Noso Señor todol-os días, que me deixou cega, co-a imaxen de toda a fermosura que ollei limpa nos ollos.

Teño un fillo lanzal, afouto e forte com'un lobicán agarimoso e doce com'un aña. O

meu Chinto ten toda a lús do ceo, a fermosura das albres da serra e das froles do val. Loubo a Noso Señor que me deixou cega co-a imaxe feiticeira do meu filliño san e limpo, cando o ollei a vés derradeira. Y-ás veces tremo qu'as xentes ruins qu'avantan das cidades ós picoutos, lixen o meu meniño, desfollen a y alma do meu Chinto.

Son unha ceguiña cega. Quen fora meiga moura pra afogar no meu feitizo o que me fai tremar, o que me fai envellecerl...

Xa non s'oye, nin se vé á vella cega. Ó lonxe síntese un cantar:

Meu amor, meu amoríño,
Onde estás que non te vexo
Mórrome de saudade
E día e noite en tí penso.

A Señora Sabela c'un brazado d'herba, y-o Señor Gores c'un sachiño ó lombo, aparecen pol-o xardín adiante. Son vellos caseiros do pazo co-a ledicia dos labregos que sinten o achego da terra.

SABELA

¿Ti oyes cantar, Gores?

GORES

Óyo.

SABELA

¿Ti decátaste de quen canta, Gores?

GORES

Decato.

SABELA

¿Ti estás parvo, Gores?

GORES

Estou.

Óyese outra vés ó lonxe un cantar:

Estrelíña do luceiro
Quen ten amoros non dorme
Senon o sono primeiro

SABELA

¿E ti pensas que di moi ben, qu'a nosa filla día e noite non pense mais qu'en Chin-

to, en falar con Chinto, en cantar pra Chinto?

GORES

Boeno, muller, boeno. Estache bó o conto... Haiche vagar! Queres que botemos un pito? *(Saca tabaco e fai un cigarro)* Verás...

SABELA

E ti és home? Deixamelle ir facer a cocedura pr'o cucho qu'aínda é mais home da súa casa que tí...

GORES

Vi-acá, amantíña, vi-acá. Non t'empenteilles que xa sabes que ti és a miña parenta, e non hai moza com'a miña *(Queréndoa abrazar)*.

SABELA

(Rifando). Seica vés de parrafeo, cristiano! Déixame de lerías...

GORES

Veño de boas, e non é porque veña de tanguer un neto, anqu'o botei acugulo... Y-a verdade é qu'está varil a serán pra un parrafeo...

SABELA

Arrabearas tí, argallante...

(Óyese o cantar lonxano,

Meu amor, meu amoríño,
Onde estás que non te vexo
Mórrome de saudade
E día e noite en tí penso.

GORES

E mais sí. É a nosa filla! Boeno, e qué? E non che cantaba eu a tí tamén e repinícabas a gorxa millor qu'o crego nos responsos?

SABELA

Mais tí somellabas un home...

GORES

Somellaba, somellaba.

SABELA

Y-agera é a nosa filla quen canta, unha muller qu'adoece por un home... E tí pensas qu'ela vai ser pr'o Chinto? O noso criado! O fillo da meiga da Xestosa!

GORES

(Rascando tral-a orella). No eso sí... A verdade é que... Boeno, eu non che sei... O millor é que... Mira, ó fin has facer o que tí queiras.

SABELA

Estás bó mozo... No, ser! Quen t'óira

y-había creer qu'eu son quen manda. Ay, Gorifios! Sempre te layaches moito.

GORES

E logo, que queres que faga? Que lle bata c'un sacho na testa ó Chinto? Que lle espete un pau no curazón á Catuxa?

SABELA

Arrenegado! Non sexas súpeto, hó, non sexas súpeto...

GORES

O dito. Esnaquizo ós dous e feito. Aca-bouse Chinto e Catuxa pechada n-unha ar-ca, e ti...

SABELA

Boeno, eu xa sabes, Gores, que sempre t'aconsello ben. O Chinto aínda non é mal rapás; traballa ben, un mozo moi feito... e ben mirado...

GORES

Non é ruín, non... Un pouco enrabechado com'eu... E seica co seu porqué pr'as rapa-zas... com'eu...

SABELA

Calaras tí, vello sin dentes.

(Aparece Catuxa, filla de Sabela e Gores, de dazaoito anos, frol da montana. Leva un queipo y-un fouciño na man.)

GORES

No, tí cantar, cantas ben, Catuxiña... Xa tua nai mo dicía

SABELA

Cala, condanado, cala. Non ch'abondou de lería?

CATUXA

Y-aínda non chegou o Chinto, meu pai?

GORES

Non cho vin, miña filla, pro xa decía tua nai qu'o Chinto había estar lonxe cando tí cantabas.

SABELA

Ay que demo de moína estás tí hoxe, vello de xuncras!

GORES

Boeno, boeno, señora Sabela... non é por mal...

CATUXA

(Toda afervoadada e sin vagar) Logo voste-des non saben... Non saben o que pasou co can da siñorita, co que lle chaman o Tom, qu'é mesmo un lobo doente...

GORES

Estoupou? Beni-a Deus!

SABELA

Así aganara ill!

CATUXA

Pior, pior miña nai... Logo non saben o do Chinto?

GORES

Vaya, ei rapaza! Non bulas. Acouga. Verás. Vou ver se me decato... O que lle pasou ó can... O que lle pasou ó Chinto... A siñorita... Non, non entendo ben, rapaza.

SABELA

Conta, conta, Catuxa, que teu pai estache com'un pandeiro furado.

CATUXA

Boeno... Miren... Pol-o amor de Deus non me fagan arrenegar... qu'eu non sei que me da o corpo... que m-arripia... qu'algo vai pasar...

GORES

(Acariciando á súa filla) No estonces, conta, conta aixiña, bule meniña...

CATUXA

Foi logo do xantar... deixaron a ese demo de can, o Tom, ceibo e fuxiu, avantou pol-o valo da congostira, botouse ó señor Bieito que pasaba por alí o probiño, e se non chegan os homes hai unha disgracia...

SABELA

No ser... Arrenegado...

GORES

Boeno, e de Chinto qué?

CATUXA

Xa verá. Cos berros saíu a siñorita cos seus amigos e púxose a rifar con todol-os criados como non vín na miña vida... parecía tola... Dixo que non había homes, que todos eran como nenas... e layábase mais pol-o can que pol-o probe señor Bieito. Y-entón, vai e foise o Chinto e díxolle a todos qu'il era un home e que había coutar o can e traguelo por unha orella.

GORES

E fixo ben...

CATUXA

Y-a siñorita aínda dixo que non había ho-mes. Y-o Chinto tamén com-un tolo non dixo mais, pegou un brinco e botouse a bus-cal-o can... Y-aínda non apareceu... Ay, miña nai, qu'o Chinto é un arroutado e non

sei que vai ser d'il. Imos buscalo, non si, mi pá?

GORES

Boeno, boeno, Catuxiña... estás que non aturas...

SABELA

Ay miña filliña, que t'enmeigaron...

CATUXA

E non é unha disgracea? Imonos, meu pai.

GORES

Tí tamén?... Déixame a mín, qu'estas son cousas d'homes. Vou por unha fouce.

SABELA

Ten man, Gores, mira o que fas...

CATUXA

Eu tamén vou, que non acougo eiquí...

GORES

Ehí veñen as señoritas. Caladel

*(Aparecen pol-o xardín moi ledo e falan-
gueiro o fado de xentes da cidade. Fany, a
dona do pazo é unha fermosa muller de
trinta anos, muller de Cosmópolis como os
seus compañeiros, ceibe no mundo. Luisa
a sua amiga é da mesma idade, separada
do home. Fany toda vountade. Luisa toda
frivolidade.)*

*Os homes son o médico de moito nome
Guillherme, d'uns corenta anos. Enrique,
inxenieiro de vinteito anos y-o vello sport-
man Adolfo, de sesenta anos.)*

FANY

Qué, xa vos vades ó descanso?

GORES

Co-a sua licenza, imonos indo, señorita.

SABELA

Si lles cumpre algunha cousa, mándenos, señorita.

FANY

Ningunha. Descansade.

(Vanse Gores e Sabela.)

GUILLERME

Xentes dos seus dominios? Non, Fany?

FANY

Eso é. *Very*.

ENRIQUE

Y-en toda a parte vexo súbditos seus, Fany...

ADOLFO

É groriosa a amizade de dúas reiñas, pois eu non esquezo a Luisa...

LUISA

Oh meu xentil cabaleiro, que nunca esquece o cumprimento...

GUILLERME

Noso amigo é un home dos tempos vellos.

ADOLFO

Eso é chamarme vello?

LUISA

É chamarlle *gentleman*.
(Siguen falalando.)

FANY

Non s'afai aínda n'estas terras, Enrique?

ENRIQUE

Fany, Fany, eu non sei si m'afago eiquí, mais sei ben que non sei sair d'eiquí.

FANY

É a beleza d'este país, o exotismo que vostedes atopan n'estas serras...

ENRIQUE

Non-o sei, porque eu non sei ollar mais qu'o feitizo de Fany, de vostede, Fany. Cando será o tempo? Estou vivindo na eternidade, solagado na sua vida, no seu alento...

FANY

Cousas de xuventude... De xuventude?... Aínda non sei...

ENRIQUE

E logo? Que quere de mín? que sacrifico quere?

FANY

Non, non digo eso. Vostede sabe ben o que é a xuventude, Enrique. Eu creo que nin vostede qu'aínda é un rapaciño, nin eu, que xa levo moita vida camiñada sabemos o que é a xuventude... Somos vellos...

ENRIQUE

Non xogue comigo, que non-o merezo...

FANY

Sonlle ruín pra vostede, non?

ADOLFO

Os nosos amigos camiñan pol-o azur.

GUILLERME

Queridiño, vexo que tamén queres voar...

LUISA

E ten as suas razóns.

ADOLFO

Y-unha d'elas é que vostede vaime com-
prendendo.

LUIA

Pois deixemos voar os nosos amigos e fa-
lemos nós pasenñamente antr'as froles do
xardín. Escoite, Adolfo...

(Vanse).

FANY

Deixemos agora esas cousas, Enrique... ó
fin... Mire, voulle falar con claridade. Vos-
tede nin xiquera sabe quen son eu...

ENRIQUE

Toda, toda a súa vida é o que me enmei-
gou.

FANY

Sabe vostede qu'eu nacín en ningures,
filla de ningún, e que son do mundo inteiro?

ENRIQUE

Si.

FANY

Sabe que desde meniña traballei nos circos
e Music-Halls, que sei moito da vida dos
homes?

ENRIQUE

Todo, todo.

FANY

E que fun casada c'un home dino de ser
Rajah? Era un home! Dècian as xentes qu'e-
ra un vello... Era un home. Non m'esquecín,
non. Despois de corref-o mundo tivo o es-
préndido antoxo d'erguer, de crear na terra
da súa nacencia este feiticeiro *chateau*... A
que non comprende vostede eso? Nin qu'eu
sinta o feitiço d'este niño d'un vello senti-
mental?

ENRIQUE

Non sei... Eu comprendo todo o seu, Fa-
ny... Mais vostede naceu pra outro mundo
y-outra vida... O noso mundo, a nosa vida
chea de beleza e d'artificialidade arrecen-
dente... Son inxenheiro e sinto a beleza das
costrucións, sinto pouco a natureza.

FANY

Parolas e nada mais... Natureza e costru-
cións, que mais dá? O meu mundo é outro.
Quérese deixar levar pol-o ensono un pou-
quenño?

ENRIQUE

Non estou xa n-un ensono á súa veira?

FANY

Imos facer que vostede y-eu y-os nosos

amigos somos persoaxes d'un conto como
monicreques levados por fíos, vivindo n-un
país lonxano non tempo...

Non?

ENRIQUE

Entendo... Un conto de pastores, guerrei-
ros e princesas.

FANY

Mais lonxano aínda... Alén do adianto do
mundo, ispidos da civilización, de total-as
preocupacións...

ENRIQUE

Que fermosa é a súa alma, Fany, tan chea
d'ideaes meigos... Mais todo é un soño, un
admirabel soño... Y-a realidade pode ser
mais fermosa.

FANY

Xa sabe que tamén eu son muller de rea-
lidads. Porque non ha ser feito o qu'eu ma-
xino.

ENRIQUE

Os homes y-as mulleres eisi desprendidos
de todol-os qu'en nós poñen os tempos, a
sociedade y-a cultura non son de carne e
óso, son símbolos sementes de forzas e de
pasión... Y-eu sinto qu'o meu amor é un sen-
timento vivo en min, é meu, é de vostede,
tal como a vin pol-a vez primeira e como a
vexo agora.

FANY

Pois eu non. A min gustárame ser un
símbolo, unha forza ou unha pasión.

Boh! E quen sabe si ó fin todos somos
eisi, sementes símbolos? E logo, a vostede
que lle gusta ser n-este conto de monicre-
ques que podíamos maxinar?

ENRIQUE

A min, o seu amante.

FANY

Déixese de lerias... (*Sacando do bolso
unha caixa de cigarettes*). Quere un Mu-
ratti? No fume, sinto inspiración... Pois eu
quero ser, enténdame ben, quero ser eisi
como unha reíña dos tempos vellos... E non
se ría, porque sinón chámolle neno.

ENRIQUE

Non me río, non dubido que vostede sexa
de verdade unha reíña.

FANY

Aínda me non entende... Eu quero dicir
unha reíña c'unha forza como de domeado-

ra. Domeadora! Na miña vida de circo sempre sentín a mais grande admiración y- en- vexa pol-as domeadoras dos mais salvaxes animaes, sobre todo, dos lións... Ver os seus ollos acesos, bramando ampeantes, pra bou- ralos logo e britando a sua fereza, palpatos despois esmorecidos ós meus pés...

ENRIQUE

E pra esmorecer ós seus pés será preciso sentir denantes bater o ferro da domeadora? Ou é que a vida fireulle con moitas mágoas ou moitos doores...

FANY

Vai boa. E qu'a min non m'intresan as xentes do mundo que conezo. Unha xuven- tude atarecida... Homes que pra conquistar curazós de mulleres preséntanse xa como conquistados... Y-eso é virilidade?

ENRIQUE

Pero é posíbel que ningún home diante Fany poda resistir ó feitizo? Y-é o seu falar, o seu pensar, o seu arrecender qu'enmeiga...

FANY

Ainda non conseguín que vostede deixase de me falar como un de tantos homes... Es- tou farta de desilusións... Lémbrese vostede de Chinto?

ENRIQUE

Quen é Chinto? Algún canciño?

FANY

É aquel rapás fermoso, salvaxe, forte que choutando botouse a facer o que ningún de vostedes fará... E teño a seguranza que traerá o meu Tom, que non é un canciño senón un lobicán, pol-as orellas, como si fose un añaño.

ENRIQUE

Vostede non é boa, Fany. Gábase de fa- cer sufrir. É posíbel qu'un cativo mozo d'al- deia a impresionase d'ese xeito?... Xunte vos- tede estas imaxes: un fedento peisano que trava un can... Grand Hotel... Biarritz... Montecarlo... Non vé que é cousa de risa?

FANY

Fai un pouco falaba vostede de símbolos... Vexo que non se decata... Eu penso qu'ain- da hai no mundo moitas cousas que poden bater no corazón... E teño saudade...

(Entra Luisa, seguida de Guillermo y-Adolfo).

LUISA

Veño a que me libres d'un compromiso, Fany, Estes dous amigos tan intelixentes e tan compridos, falan d'amor e rifan, e que- ren qu'eu sexa xués...

FANY

Que é?

GUILLERME

Ningunha cousa d'intrés... O fidalgo Adol- fo decía que amor é unha xentileza y-unha adoración... Tempos dos tróveiros!

ADOLFO

Y-o médico Guillermo decía qu'o amor era un istinto y-unha experiencia.

LUISA

Que di Enrique?

ENRIQUE

Pra un parolar ó cair da serán, todo está ben... Non, Fany?

FANY

Eu non sei d'esas cousas. Soilo vexo qu'o meu Tom aínda non chega...

ADOLFO

E mais é unha divertida historia... Eu aposto pol-o pastor salvaxe.

GUILLERME

Y-eu aposto pol-o lobicán... Non se deixa- rá coller.

LUISA

E non se podería apostar pol-os dous? Sempre rifando os bós amigos.

ADOLFO

E vostede de cote pombiña de pás.

ENRIQUE

(Ollando ó xardín) Que cousa é aquela qu'aparece por alí?

LUISA

O Raposíño!

GUILLERME

Un ex-home, e parece un bó caso.

ADOLFO

Xa está o médeco en funcións.

LUISA

Respetabres amigos; o Raposíño é un par- vo d'estas terras e como todol-os parvos, mais sábeo que moitos sábeos. É eisi como un bufón.

FANY

O bufón do noso Reino...

(Entra o Raposíño. É un home pequeniño como de corenta anos qu'anda collido a un

pan, debrado o corpo, co peito afundido. Non pode erguel-a cabeza e pra mirar á xente revira a cara e torce os ollos. Ten sempre unha branda surriña de parvo y unha voz agarimosa).

O RAPOSIÑO

Moi boas tardes, fermosas señoritiñas e nobres cabaleiros... E logo, non haberá unha esmoliña pr'ó Raposiño? Pol-as suas obrigas! Unha cadelinha ou un anaquinho de pan, anque sexa pequeniño...

FANY

Tenos que cantar algo, Raposiño... Estes señores non creen que ti sabes moitas cousas.

RAPOSIÑO

Moitas, d'este mundo e do outro, e tamén das ánimas qu'están padecendo... Pol-a sua memoria, unha cadelinha... Ou queren que lles conte a historia da galiña y-o raposo, o Migueliño, o Pico-Pico, ou o casamento do piollo y-a pulga...

ADOLFO

Non, non por Dios, Raposiño.

ENRIQUE

(Dándolle unha cadelita) Toma, Raposiño, e dí o que ti queiras.

RAPOSIÑO

Nobre cabaleiro, que Deus llo pague e qu'unha fermosa dama lle dea agarimo... Xa ten ollos beiladores e trazas de fino amante... Pol-as súas ánimas...

Pater Noster pequeniño
Guíame por teu camiño
A il fun, a il cheguei
Tres Marias encontrei
De correr desalentadas
E todas tres acoitadas
Perguntando por Xesús
Xesús estaba na crúz
C'os peciños a sangrar
Os dous encravados n-ela
Chamando por Madanela
Que llos viñese limpar
Tente, Madanela, tente
Non nos fagas descravar
Tente pol-as cinco chagas
Que aínda llos vas magoar
Pequeniños e grandíños
A todos hei de xuntar

E no día do Xuicio
Os milloriños salvar

Y-a todas señoritiñas meigas e nobres cabaleiros, qu'o Señor llo pague.

FANY

E tamén sabe beilar o Raposiño, con moita grácea.

GUILLERME

É intresante, un fermoso caso d'estudo.

LUISA

Raposiño, e que lle dixo o corvo á formiga?

RAPOSIÑO

—Formiguiña, que guapa estás!

—Fago ben, que ti non mo das.

—Queres casar comigo?

—É que m'has facer?

—Chuur, cai cai, corrá.

—Non, que me matarás.

—Chega o lagarteiro

e dille mirándoa:

—Formiguiña, que guapa estás!

—Fago moi ben, que ti non mo das.

—Queres casar comigo?

—É que m'has facer?

—Pli, pli, pli, pli, pli, pli.

—Non que m'arruñarás.

ENRIQUE

Y-a formiguiña non casou con ninguén?

RAPOSIÑO

—Veus'o carriciño

E dice mirándoa:

—Formiguiña, que guapa estás!

—Fago moi ben, que ti non mo das.

—Queres casar comigo?

—É que m'has facer?

—Amarte a morrer!

—Comigo casarás...

ADOLFO

Eso está moi ben, Raposiño. Tóma a cadelinha... E non t'esquezas de mín.

GUILLERME

E ti non te casas, Raposiño?

RAPOSIÑO

Ejeje! que demoro... Unha moza garrida, ben axeitada e limpa, s'ela quixera... que demoro!

FANY

É moi bó amigo, o Raposíño, e xa sabe que sempre ten acolleita na miña casa.

RAPOSIÑO

Xa ven a noite e brincan os lobos ós camiños, e xurde a Compañía. Damas bonitiñas, nobres cabaleiros, que Nosa Señora de Gundián lles valla y-o Corpiño lles ampare contra un mal d'ollo.

(Óyese o lonxe un forte aturuxo na pás do anoitecer).

ADOLFO

Que berro é ese?... Non peligramos?

FANY

O Chinto!

ENRIQUE

O seu can, Fany.

FANY

O meu lionciño novo!

(De novo un aturuxo mais preto, repiniendo, quente e salvaxe racha o silencio da hora.)

LUISA

Meus amigos, agora vaise decidir a aposta. Paréceme que lle toca perder a Guillermo. Ehi ven o mozo arriscado.

GUILLERME

Xa ven vostedes, miñas señoras, como nos adoa a natureza facéndonos como nenínos. Que cousas tan sinxelas entreteñen ós homes do mundo da cultura n-estas terras tan lonxanas do noso mundo. Xa vemos como é posíbel un renacemento no colo da natureza. Terapéutica espiritual e física.

ADOLFO

Non, non. A natureza é fermosa pra vela fuxir ó correr do auto. Hai moita humidade y-a mín eses berros y-estas xentes, como cousa exótica n-un circo, moi ben; outra cousa, non.

ENRIQUE

Mais o certo é, Adolfo, que a vostede intrésalle ben o trunfo do home ou do cán.

ADOLFO

Un intrés mais pequeno qu'o da nosa partida de pocker.

FANY

Ainda non saben vostedes ollar ben as cousas grandes e recoller a intensidade das emociós.

(Sintese un ledo barullar de xentes y-un novo aturuxo de trunfo. Aparecen Gores, Catuxa, o chauffeur y-o groom e tras eles, Chinto, un mozo de vinte anos, forte, ergueito, con ollos de neno, que co-a mais grande sinxeleza se trocan de doces en ferros, como espello de pasiós primitivas. Ven co-a camisa rachada chea de sangue, o peito descuberto, a testa ó aire y-os cabelos revoltos).

CATUXA

O Chinto, señorita! Chegou! Diol-o trouxo con ben!

CHINTO

Mateino! Señorita, non ll'hai que facer... Matei o can!

FANY

Tí que dí! que matal-o Tom?

CHINTO

Sintoo ben, señorita! Unha mala fada! Non me rife, señorita. Tivo que sere.

FANY

E tí sabel-o que dí?

CHINTO

Prégolle que non me rife, qu'aínda o sangue me brinca nos ollos...

FANY

E tí eres o home valente? Pra matal-o abondaba eu. Calquera, c'un tiro...

CHINTO

Un tiro! Vostede que crê! nin tiro, nin pau, nin coitelo... Abondaron as miñas maus.

GORES

Señorita, élle fillo d'unha meiga!

CATUXA

Conta, Chinto, cóntalles...

CHINTO

Pois conto... *(Todo afervoadado)*. No regueiro da Laxa vin o can e boteime a él pr'o collar, y-o chegarlle, brincoume ó peito, esnaquizoume a roupa, e chantoume os dentes que semellaba un lobo adocido. Ó vel-o sangue que me corria, abraceime a él e non puden aturar mais. Y-a rolos pol-o chán. Apertei, apertei, y-o can c'os ollos revirados qu'arrepaban, mordía a eito, y-eu a apertar y-él a rencher os dentes... aganci-no... Non ll'hai que facer!

FANY

E tí coidas que ch'imos creer ise conto? E

que t'ibas botar de valente diante d'uns siñoritos e da tua noiva?

CHINTO

Ehí á veira da horta está o can sin feridas aínda c'os ollos abertos... Y-eiquí está o meu peito.

FANY

É un bó conto conto pr'ós cegos. Hai pra rir un pouco...

ENRIQUE

É certo, Fany; é millor botar-o feito a risa.

CHINTO

Quen se ri? Ninguén se ri de min? (*De xeito salvaxe*). Nin siñoritos nin o demol

FANY

E tí quen eres pra falar sin meu permiso? Gores: non quero ver ese rapás mal criado. Ou el, ou tí, agora... (*Dirixíndose a Luisa, Enrique, Adolfo e Guillermo*). Meus amigos, paréceme que xa bastou de diversión de lobos e de canciños, non?

(*Vaise cara a casa*).

GUILLERME

A verdade é que a historia é divertida.

ADOLFO

Non me gustan moito estes deportes montañeses.

FANY

(*Dirixíndose ó chauffeur y-ó groom*). E vós eiquí quedíños, non? Ninguén sirve...

LUISA

E da aposta, Adolfo? De quen é a sorte?

ENRIQUE

Do can, non, dende logo...

GUILLERME

Pois non crea, é un verdadeiro problema. (*Saen*).

(*Quedan na escea Chinto, Gores e Catuxa*).

GORES

Fixéchei-a boa, hól Y-eu que te viña gabando por valente! Váichese pôr boa a Sabela!... Y-eu sin decatarme de que matando ó can, o can morrera!

CATUXA

Meu pai, xa abundou. Non lle berre voste de aínda...

CHINTO

Boeno, e qué? Voume e ninguén ten que falar mais.

GORES

No, eso sí. Non ten volta. Síntoo ben, y-aínda quen sabe o que será... Deixa andal-o mundo, Chinto. Vaite! E que demoro!.. Xa veremos... Deica mañán. (*Vaise*).

CATUXA

Chinto!

CHINTO

Que queres, rapariga?

CATUXA

Chinto!

CHINTO

Déixame!

CATUXA

Eu quérote o mesmo, Chinto!

CHINTO

Cantuxiña, eu non sei o que teño; eu adoezo.

CATUXA

Acouga, Chinto. Non t'enrabeches... E ten razón meu pai. Xa veremos... Eses siñoritos sonche como tolos.

CHINTO

Y-eu non sei. Eu son fillo d'unha meiga!

CATUXA

Que vas ser tí! O que eres ben sei eu... (*Doce*). E tí tamén. Non ves qu'eles hanse d'ir d'eiquí, e que nós quedamos?

CHINTO

Catuxiña, estou cheo de xenreira... e somentes oírche falar, xa se me pon ledo o curazón... Catuxiña, anque me vaia, tí non m'esqueces, e non? Y-hemos parrafear na herbeira, e na fonte do Cruceiro, y-hasme agardar...

CATUXA

Y-has avanzar o valo pol-as noites, y-eu agárdote na porta ó luar... Mais aínda dame o curazón que non te vas.

CHINTO

Voume, Catuxiña, voume... E voume xa esta noite.

CATUXA

Non te vas, non quero que te vajas, Chinto.

CHINTO

Y-aínda vouche dicir... Mira, Catuxa, eu quero ser rico, eu quero ser tan rico com'eses siñoritos; mais qu'eles. Hei de ter cartos pra mercar este pazo, y-os eidos... Y-hemos casar no pazo tí e mais eu, y-hemos ter moito gando, moito ben...

CATUXA

Eu quéro te com'eres, Chinto. Dame medo que sexas rico.

CHINTO

Moitas veces que rubín o curuto da Hermita y-ós picoutos do Testeiro, o vere tantas terras ó lonxe, e mais lonxe outros montes, y-outros serras, sentín un degaro de camiñar alén, mais alén... E dábase unha tristura fonda... Quero vel-o mar... E parecíame qu'estabas á miña veira, e que me levabas voando... Pregunteille ó señor abade si América é moi lonxe, e díxome que non... Catuxiña, co teu agarimo, quero ser rico... Quérome ir, pra volver outra vés e te bicar...

CATUXA

Y-eu teño medo de te perder. E non estamos xa ben, xuntos os dous? Non te valas Chinto. Dame medo.

(Aparece Fany amodiño c'unha doce sorriso, y-ó vela, estremécese Catuxa, e some-lla que vai fuxir).

FANY

Non tremedes, Catuxiña, que non vos vou facer mal...

CHINTO

Eu non tremo, nin ela ten porqué.

FANY

Teño que te falar, Chinto.

CATUXA

Siñorita, xa anoitece. Co-a sua licenza, voume.

FANY

Non téas porqué te ir, neníña... Si eu quéro te ver leda. Porque choras?

(Agarimándoa). É que non te quere Chinto?

CATUXA

É que o Chinto vaise, siñorita...

FANY

Boeno, filliña, non t'acores. Déixao da miña conta. Acouga agora. Deica mañán.

(Vaise Catuxa).

(Chinto, de pé, desafiante).

FANY

Qué? A Catuxiña quere te moito, non?... Seica me téas moita xenreira, Chinto... Fun un pouco ruín contigo, a verdade... Non me queres falar?

CHINTO

Eu non lle fixen a vostede ningún

mal... nin a ninguén, pra que se rian de min.

FANY

Déuche vergonza que che rifase?

CHINTO

Dou, e tamén de non lle bater ós que se riron.

FANY

Queríasme bater a min?

CHINTO

Vostede é unha muller...

FANY

Ti eres com'un toxo bravo, Chinto... Tamén eres eisi con Catuxa? Eu ben sei que non. Nin-o merece ela, que parece unha pombiña branca, y-arrecende a roseira y-é a tua ruliña, non?

CHINTO

Siñorita...

FANY

E téas que querela moito, moito...

CHINTO

Quéro com'o meu sangue.

FANY

E non pensáchedes aínda en casarvos? E que téas que ganar moitos cartos pra traela feita unha reiña?

CHINTO

Non teño cartos, non, nin facenda pra ela... E vostede botoume...

FANY

Aínda non-o esqueciches? E ti pensas qu'eu son tan ruín? E que vas facer agora?

CHINTO

Camiñar alén da serra, coller car'ó mar, pr'América.

FANY

Tamén ti pensas qu'o ceo está en América! Eu sei ben o que é América. Non ch'aconsello que busques terra allea...

CHINTO

E logo?

FANY

Quero que ganes cartos sin sair d'eiquí, qué te fagas rico eiquí, pra te casar con Catuxa, pra facela a tua muller, pra ter pretiño de ti sempre a pombiña branca qu'arrecende a roseira...

CHINTO

Siñorita... Non fale eisi...

FANY

Vaste quedar na miña casa. Vaste quedar servíndome a min, e ganarás mais cartos que n-América... Y axiña. Dende mañán... Dende hoxe... Dende esta hora.

CHINTO

Siñorita... Non sei... Vostede si que é a pombiña da Nosa Siñora...

FANY

Non che pregunto si queres ou non... Mándochos. Decátaste ben? É que cho mando.

CHINTO

Y-eu que vou facer?... Non merezo nada... non-o merezo...

FANY

Mañán saíndo o sol, na miña casa, y-o meu servizo... Chinto, non aturuxas agora? *(Vaise).*

(Queda Chinto primeiro c'os ollos baixos e logo vaina seguindo co-a vista, sin fala e sin saber que facer, detido n-unha relixiosa admiración. Antre as sombras sai a voz da meiga cega):

Pr'onde queres voar, filliño? Cal é, meu Chinto, o camiño por onde os ventos te levan y-os ventos te tran? Non esquezas, miña xoya, o agarimo da tua nai sin agarimo... Non vexo a lús do mundo, e quérote no meu camiño...

CHINTO

Alá vou, miña nai, miña naiciña qu'eu non sei que ventos me levan, que ventos me tran.

A VELLA

A noite de San Xoan te bendiga, y-a frol da xesta do mayo t'ampare, com'eu t'agardo cada día e cada noite...

BAIXA O PANO

UNHA LECCIÓN DE LOUSADA DIÉGUEZ

Poñía Lógica na aula de Latín, un aula que sempre cheira a examen de ingreso, mesturanza dos cheiros da tinta e do papel, bancos mouros, paredes nús; pero a Ética dábase na clase de Agricultura, arumada pol-as resinas das coníferas da Diputazón, cos seus bós bancos de castiñeiro, i-as suas paredes cubertas de láminas con grandes árbores, rexos e perfeitos árbores-tipos, de terras lonxanas e degaradas. Tomaba a lista de memoria e non acougaba moito no sillón: sentábase no esquinal da mesa, a longa mesa cuberta de pano azuado, a leira chá que outros días percorrían co seu renxer de xoguetes caros os modelos de arados e de sementadoras; viña a sentarse cabo de nós, en calquer banco, ou daba voltas de un lado a outro. Por eso os libros de Ética e Dereito tiñan sempre as páxinas sen lixo, porque podía el vir a collelos. Tampouco entraban en aquela clase as novelas, porque ninguén sentía o cansancio das clases longas en que bule o anxeio de que renxa a porta, cando o badel dá a hora, nin anque alguén o sentise se arriscaría a soste a ollada bulrística que lle botaría D. Antonio, por entre os lentes e o sobrancello.

Recórdome alí, a carón de Argüelles, o forte mozo que alanca agora con paso deportista pol-os vieiros industriais de Strasbourg, en leda ronda de cántigas cos belgas i-os rusos; despois de Piñeiro, cos ollíños picareiros a frolecer romances de ardicías. Diante, as rapazas: Dorinda, Milagros, Consuelo...

Pero hoxe non están elas, dispensoulles Don Antonio a clase, e nós unha miga acorados, así soios, sin ter diante o peitoril das mozas: fresca vexetazón das brusas e dos echarpes, testas loiras, testas mouras a se inclínaren sobre as libretas, ledas vocíñas a comentaren solermeñamente. Don Antonio dispensoulles a clase pra ter con nós unha lección íntima, denantes de que remate a nosa compañía.

Estamos soios con el por primeira vez, e

sentímonos un pouco espídos, étranos na i-alma a friaxe do primeiro baño da tempada, cando a pel ceibe se arrufia ó bris levían e branca da mañán. O medo oculto, aquela mágoa do peito que nos afoga os días en que algo malo nos está reservado preme o paxaro do peito. É como unha primeira confesión.

O mestre sabe porqué non se lle contesta a algunha lección, e lee segredos ó redor dos nosos ollos, o mestre leva conta dos que lixan os quince anos no «Bar Carrillo», dos que entran de noite na «Buena Armonía», dos que mercan novelas na casa de Paredes, anque vaian recatando o corpo, achegados ás columnas do soportal. E tamén coñece a que horas pasan algúns pol-as rúas, cara aquí ou cara alá. Nunca falou con ninguén de esto, nunca berrou a ninguén, non sabemos porqué, pero decatámonos de que o sabe. E hoxe falará, estamos certos. Cicais conte os segredos que cada un ten pra os outros, cicais disolva a derradeira porta da cibdá divisada ó lonxe dende a infancia, cicais rache os derradeiros sellos do libro dos misterios que percuramos leer ás furdelas nos dicionarios e nas fisioloxías e que ledamente entrevemos nas conversas dos pasillos en días de chuvia. Pero non é ledo o noso anxeio de hoxe.

Don Antonio acentúa o sabor da intimidación, ergue a pulso o sillón ca man dereita, estende o brazo e pecha sin baixar da tribúa unha ventán distante. Bateu a marca. Rega os bancos un respiro de orgullo, e el, moi roxo, moi roxo, morde a labre que estrana a falla do xaruto, limpa os lentes e escomeza: «Nós os mozos...»

Esta lección 2.ª quedará en branco nas libretas, as prumas non corren sobre a branca pista do papel, non vagan os ollos pol-os grandes árbores tipos, nin se abanean os pés arelando o fútbol da Gran Vía. Faíse en nós un craror que anima e afoga, un deslumbramento que irá con nós toda a vida.

O mestre traía o cadro limiar da lección n-unha conversa de cordial desorden. Fálanos do mais fondo problema da Ética. Fálanos da nacemento do honor pol-a fortificación da voluntá, de que non é mais valente o que non sente o medo, senón o que o sente e o vence, da gran crisis en que se define todo o porvir da mocidade, da sensualidad. «O mozo ha de ser mozo si quer chegar a ser home». Hai unha evocación da Europa tanguista da preguerra, e unha visión da reacción da post-guerra, que en aqueles días escomenzaba a definirse.

Despois o mestre entra mais fondo, en nós. Quen lembrara aquel eloxio da castidá vivificante, aquel endereitarnos cara un ideal, cara unha afición, cara unha constante actividá, pra gardar a nosa mocidade! Despois, a gabanza da muller, aquela beleza en que él adouraba a Dios, a fermosa dona, a irmán, a nai que tiñamos de

lembrar fronte ós que soio a buscan como instrumento de pracer.

Logo o mestre escomenza paseniño a exposición da lección. Ó afondare no que sempre tratamos ledamente quémamos a i-alma. Porqué teriamos tomado a xogo todo aquilo? Porque os nosos pais non nos falarían así?

Tememos que remate, quixéramos que esta fonteliña crara latexase sempre perto de nós. Quixéramos enroitar nos no canle limpo das suas augas.

Rematou: «que cando os outros se murchen, teñamos nós creado un pobo».

Erguémonos calados e saímos sen falar. Fora, as rapazas baralleiras preguntan o que nos dixo Don Antonio. Ninguén responde. Xa lles falará a elas. Saimos. Cada un, un camiño. Pero hai quen se detén e volta. Algúns tópanse na porta do mestre.

XOSÉ FILGUEIRA VALVERDE

Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza

APUNTES DE GEOGRAFÍA LEXIGRÁFICA GALEGA

ALGUNHAS VERBAS D'USANZA CORRENTE EN LOVÍOS (OURENSE)

ACUBILLAR=Cobixar.
ANEL=Anillo.
ALIANZA=Anillo.
APOUPAR=Aturaxar.
APOUPO=Aturuxo.
ASA=Áa ou ala.
ASAÑAR=Inflamar.
AZO=Aceiro.
AZURRIAR=Azaparrar.
BANDELLO=Anaco de terra.
BEIXO=Beizos.
BOEDO=Cana das bombas.
BOQUEIRO=Portelo, portairo.
BUFETE=Mesa pequena.
CABALIÑO DO DEMO=Libélula.
CALUNIA=Ciás.
CALLAO=Terra endurecida.
CANECO=Cántaro.

CARA DESLAVADA=Sinvergonza.
CARRADOIRO=Camiño pra levar o esforzo ás leiras. (1)
CASCALLO=Madeira miuda.
CATALIÑAS (sintir)=Ter saudades.
CAZOLA=Tixola, sartén.
Ce=Sién.
CEIBAR (os bois)=Desxunguiños.
CEIMENTOS=cimentos.
CLAVO=Verruga.
COIRA=Ramera. (2)
COVELLEIRA=Col, coella.
COVELLA=íd.
CROÑA=Culata. (3)
CHAIRO=Chao, llano.
DESURRAR=Desaugar.
DESURRO=Desaugue.

(1) Derivado de *carraxar* ou *carrear*, indicando o camiño por onde vai o carro.

(2) *Cotra* significa *peleza* ou *pelica*. É un despoitivo.

(3) *Cl. careña*.

DEVANDIÑA=Desafío.
 ENDRÓMENAS (é un)=Un armadanzas.
 ÉNGOA=Fiemón.
 ESCÓUPARO=Escarabello d'auga.
 ESGURRCHAR=Escurricular.
 ESPINELA=Espiñazo.
 FACHUQUEIRA=Facho.
 FATÍA=Rebanada.
 FOLOSO=Deble, cobarde.
 GUIZGUIRRIO=vencexo, avión (paxaro).
 LESMIA=Babosa.
 LISBOAU=Natural de Lisboa. (1)
 LONTRA=Nutria.
 MATULA=Mochila.
 NIQUIFATE=Insinificante.
 OUVIAR=Ouvelar.
 PADIEIRA=Pedra que está enriba da porta. (2)
 PANELA=Pota, cú.
 PARAFÚS=Tornillo.
 PATRICIO=Petrucio.
 PEDRÉS=de côr cincenta.
 PRESUNTO=Touciño.
 RAXADO=de côr antre marelo e bermello.

(1) Port. *Lisboeta*. Igual que *limón*, *masidon*, *caldelan*, *queixulau* etc.

(2) Pode ser a pedra sobre que vai a *padia* do tellado.

RENDAR=Arrincal-as herbas.
 SOBEXAR=Sobrar.
 SOBRECEO=Teito.
 SOUGAR=Sabugar.
 TALOURA=Vara moi longa.
 TAMUNADO=Regular, pasadeiro, nen alto nen baixo.
 TATO=Tatexo.
 TIXOLO=Ladrillo.
 TOLA=Bocairo aberto no rego.
 TOMBA=Remendo nos tamancos.
 TRAMBOLLA=Esbarrecada, rebolo.
 TRAMOYEIRA=Mintireira.
 TREIXADA=Terbón.
 ULLEIRO=Illó (pantano). (1)
 VERDOSIÑO=Verdecillo.
 VITALLO=Comida pr'os paxariños.
 XACA=Alxibeira.
 ZALUGAR=Enxuagar.
 ZARAMELA=Salamántiga. (2)
 ZARRIZO=As costas. (3)

(Recollidas por XOQUÍN LOURENZO.)

(1) U por i: de *ulleiro*. Ex. *Ulloa=Illoa*.

(2) N=outras ladas, *saramela*.

(3) N=outras ladas, o *espiñazo*.

Imprenta NÓS, Real, 36-1.º A CRUÑA

F. ROMAN E SACO

DROGUERIA e FARMACIA

Pereira, 19 — OURENSE — Teléfono 28

A hixiene nos nenos

é a garantía da súa saúde física e moral o día de mañá.

No diario aseo dos nenos emplee o **"Jabón Sales de la Toja"**, único que ás súas altas calidades meicifás xun'a toda a finura e perfume d'un xabón de tocador.

Contribúe ó perfecto desenvolvemento das criaturas e evita o perigo da escrófula e o raquitismo.

**JABÓN
LA TOJA**
ÚNICO EN EL MUNDO

O Xabrón da Toxa
é o mellor.
Honra á Galicia no
mundo enteiro

P A R D O

ÓPTICO CENTÍFICO

Preguntoiro, 32

SANTIAGO

an Andrés 50

A CRUÑA,

CASA EISCRUSIVAMENTE ADICADA A ÓPTICA CENTÍFICA

FOTOGRAFADO

Si quer qu-os seus fotografados sexan o mais perfeito posibles, convenlle envialos aos

Talleres de fotografado ESPASA-CALPE S. A.

Ríos Rosas, 24-Apartado, 547 MADRID

Drogueria e Farmacia

LUIS FÁBREGA

Progreso, esquina a Luis Espada

OURENSE

MERQUE VOSTEDE

Plumeiros **RAFIUM**

De mais dura qu'os de pruma e limpan millor. Véndese en todol-os establecimentos do ramo

Andrés Perille - OURENSE

BODEGAS GALLEGAS, PEARES E OURENSE

Viños finos de mesa: Tinto TRES RIOS. Blanco BRILLANTE

LOS GALLEGOS blanco e tinto

Macía e Valeiras, Apartado 18 - Ourense

Sanatorio Quirúrgico de San Lorenzo

SANTIAGO DE GALICIA

DE LOS PROFESORES

D. Fernando Isina y D. Antonio M. de la Riva

CIRUJANO

GINECÓLOGO

Establecemento dotado de todol-os elementos que exixen a terapéutica e a hixiene modernas, situado nas aforas da poboazón, moi cerca do paseo da Ferradura

Teléfono número 195

Pra detalles, calquera dos Directores ou o Médico interno